

DOI: 10.18427/iri-2018-0024

A biztonság dimenziói és a pályaválasztás: A szülés-születés longitudinális kutatásának vonatkozó eredményei

Bóné Veronika, Hegedüs Réka

Semmelweis Egyetem EKK Mentálhigiéné Intézet, Budapest

bone.veronika@public.semmelweis-univ.hu,

hegedus.reka@public.semmelweis-univ.hu

A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete a 80-as évek végén nagyszabású kutatást indított útjára Losonczi Ágnes vezetésével (Hanák, 1988, 1991). A „Gyerekvárás, szülés, születés” kutatás célja az életkezdet, a várandósság, szülés és születés társadalmi szintű megismerése volt. A felmérés fókuszában egyrészt a csecsemőhalandóság társadalmi hátterének vizsgálata, másrészt a nem várt, nem akart gyerekek és a várt, akart gyerekek életútjának, testi-lelki fejlődésének összehasonlítása, valamint a mentális és társadalmi ok-okozati összefüggések feltárása állt. Az első, második, 1989-91-es és az utolsó 2012-es hullámok összevont elemzése során 7 – jól elkülöníthető – társadalmi és személyes biztonságdimenziót azonosítottunk, és vizsgáltuk ezek összefüggéseit az anyák, apák, illetve a közben felnőtt gyerekek életútjának eseményeivel. Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a kutatásunk elején – 1989-90-ben – született gyerekek pályaválasztási attitűdjei, döntéseinek szuverenitása milyen összefüggésben van az egyes dimenziókban /általá adott dimenziókban megélt biztonsággal-bizonytalansággal (Dávid et al., 2016).

A szubjektív biztonságérzet korábbi megközelítései

A biztonságérzet, mint alapvető igény már Maslow alapvető szükségleteinket ábrázoló piramisában is szerepelt (Maslow, 1943), amelyben a fizikai szükségleteket követő szint kiterjedt a személyes, pénzügyi, egészségügyi és társadalmi biztonságérzet meglétére is. A biztonságérzet fontossága kutatásokban, elemzésekben már a kezdetektől megjelenik a lehető legkülönbözőbb területeken. Az általunk beazonosított hét biztonságdimenzió mindegyikét kiterjedt szakirodalom támasztja alá.

A kutatásunkhoz leginkább kapcsolódó tanulmányok foglalkoznak a munkával (Valuch, 2010; Molnár, 2014), az otthonnal (Sallay, 2014), a párkapcsolattal (Földházi, 2008; Szalma, 2011), a családdal (Dupcsik & Tóth, 2008; Albert & Dávid, 2007), a barátokkal (Albert & Dávid, 1998; F. Lassú, 2004), az egészségi állapottal (Pikó, 2002; Losonczi, 1989) és a jövővel (Ferge, 1994; Molnár, 2014) kapcsolatban megélt személyes és társadalmi biztonságérzettel. A Szülés-születés kutatás ezekhez az

eredményekhez képest annyiban lép tovább, kapcsolódik azzal, hogy egy modellbe emeli ezt a hét dimenziót, és felrajzolja a személyes biztonságérzet komplex modelljét.

A kutatás leírása

1989-ben az MTA Szociológiai Intézetében olyan longitudinális kutatás indult, melynek céljai között az akkor első gyermeküket váró családok életének minél teljesebb körű feltérképezése, a gyermekvárás körülményeinek vizsgálata, illetve további rendszeres utánkövetés szerepelt. A helyszíne a Budapest déli agglomerációs övezetében található 8 kiválasztott település volt (Szigetszentmiklós, Dunaharaszti, Százhalombatta, Szigethalom, Érd, Dabas, Monor és Cegléd). A terepválasztást többek között az indokolta, hogy ebben a régióban az országos átlagot meghaladó volt a csecsemőhalandóság, és a kutatás eredeti terveiben szerepelt az e mögött meghúzódó okok feltárása. Az első hullámban a mintába 301 harmadik trimeszterben (azaz a várandósság utolsó harmadában) lévő édesanya került. Mivel a felderítés a világszerte egyedinek számító, hatékonyan működő védőnői hálózaton keresztül történt, a mintába gyakorlatilag minden várandós édesanya bekerült, kivételt a leghátrányosabb helyzetű, terhességét a végletekig titkoló, a társadalom peremén élő néhány anya jelentett, akiket a kutatócsoport más eszközökkel próbált a kutatásba bevonni.

A második hullám során a kérdezőbiztosok (felkészített védőnők) újra felkeresték a családokat, és mindkét szülővel részletes kérdőívet vettek fel az eltelt időszakról, a baba érkezésével jelentkező változásokról. Kutatói szerencse, hogy a szülés és az első gyerek érkezésével együtt járó normatív krízist egy külső, az egész társadalmat megrengető makrokrízis kísérte. Így a családok személyes élettörténeteinek keresztül nemcsak a családdá válás folyamatára láttunk rá, hanem arra is, hogy a gazdasági-politikai-erkölcsi átalakulás hogyan szivárog át a mindennapi életbe, ki, milyen értelmezést ad a rendszerváltásnak. Ez a kutatói szerencse a másik oldalról nehézséget is jelentett, hiszen az átalakulás a kutatásfinanszírozást is érintette, így a további adatgyűjtésekre nem kerülhetett sor.

2012-ben Dávid Bea vezetésével vehettük fel újra a kutatás fonalát, felkerestük azokat a családokat, akik beazonosíthatóak voltak, és vállalkoztak a további részvételre. A harmadik hullámban sikerült 116 családdal felvenni a kapcsolatot, és megkérdezni őket (anyát, apát és a már felnőtt gyereket is) az elmúlt két évtizedről, jelenlegi helyzetükről, terveikről.

A kutatás módszertana

Az adatok elemzése nagyon összetett megközelítést igényelt. Az első két hullám adatgyűjtése során hatalmas információtömeg gyűlt össze, amely ugyanakkor nem volt egységesen rendezhető. A kérdőívek a hagyományos zárt kérdések mellett jelentős mennyiségű nyitott kérdést, „mesélős” témakört tartalmaztak. A tisztán kvalitatív vagy kvantitatív megközelítések mindegyike során értékes adatok veszték volna el. Kellott találnunk egy olyan módszert, amely ötvözi a két típusú elemzést, és a lehető legtöbb információt vonja be az elemzésbe.

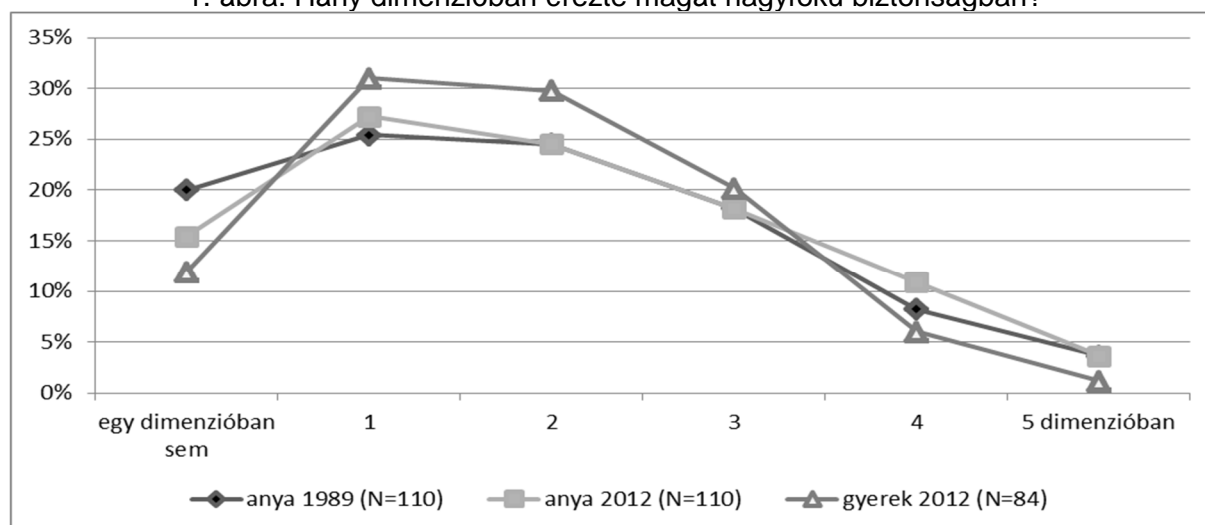
A megoldás egy olyan kevert technika lett, amelynek során a válaszokat részletes, egybefüggő „kváziinterjúkká” alakítottuk, melynek során a statisztikai program (SPSS) minden cellája integrált része lett az élettörténetnek. Az így elkészített dokumentumok

értelmezése során emelkedett ki a végül elemzéseinket végigkísérő biztonság-bizonytalanság fogalompár. Az élet akármelyik területét vettük górcső alá, ez a kettősség, azaz tengely mindenhol megjelent. Az elemzés következő lépcsője során két független kódoló előre megadott szempontok szerint tartalomelemzésnek vetette alá a szövegeket, és egy négyfokú skálán értékelte a dimenziók mentén megélt biztonságérzetet (nagyfokú biztonság – biztonság – bizonytalanság – nagyfokú bizonytalanság). Az így keletkezett adatbázis már tisztán kvantitatív eszközökkel is elemezhetővé vált, ugyanakkor a kvalitatív eszközökből származó „mélyebb” információkat sem veszítettük el.

A biztonságérzet általános modellje

Az elemzések során az adatainkból az élet hét területén tudtuk a megkérdezettek biztonságérzetét megfigyelni, beazonosítani. Ezek a *munka*, az *otthon*, a *párkapcsolat*, a *családi kapcsolatok*, a *baráti kapcsolatok*, az *egészség* és a *jövő* dimenziói. Az egyes csoportoknál (anya 1989-ben, anya 2012-ben, gyerek 2012-ben) külön-külön leíró elemzéseket készítettünk. Az egyén – és az adott csoport – általános biztonságérzetéről sokat megtudhatunk abból, hogy hány területen érzi magát nagyfokú biztonságban, milyen a biztonságdimenziók egymással való együttjárása, mely területek azok, amelyekben inkább bizonytalanságot él meg. Bármelyik csoportot is vizsgáltuk, az általános, összesített biztonságérzet hasonló görbét mutatott.

1. ábra. Hány dimenzióban érezte magát nagyfokú biztonságban?

Az ábrán jól látszik, hogy minden csoportban átlagosan két területen élnek meg nagyfokú biztonságot, és a görbe íve is nagyjából hasonló. A fiatalokról elmondható, hogy kevesebb a szélsőséges biztonságérzet, 12% azoknak az aránya, akik egy dimenzióban sem élnek meg nagyfokú biztonságot, és 1%, akik 5 dimenzióban érzik magukat nagyfokú biztonságban (egyik csoportban sem volt olyan érték, amely teljeskörű [6 vagy 7 dimenzióban való] biztonságérzetet mutatott volna).

Az általános biztonságérzet viszonylagos hasonlóságával szemben abban nagy különbségek mutatkoznak, hogy *melyek* azok a dimenziók, ahol a biztonságérzet megjelenik. A következő táblázatban (2. ábra) az látható, hogy a vizsgált csoportok számára mely dimenziók voltak a legbiztonságosabbak.

1. táblázat. Mely dimenziókban legnagyobb az átlagos biztonságérzet?

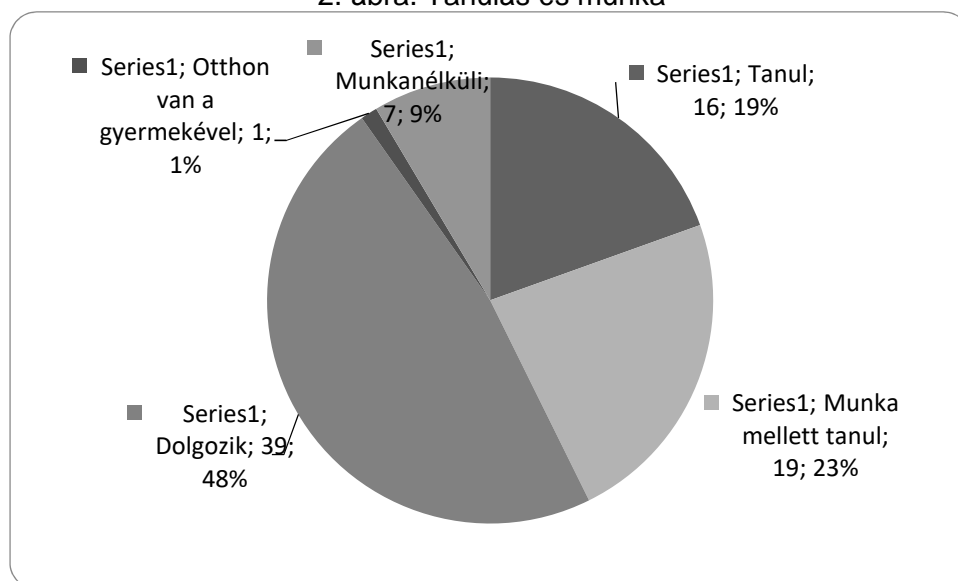
	anya (1989)	anya (2012)	gyerek (2012)
1.	Munka	Család	Család
2.	Párkapcsolat	Munka	Barát
3.	Család	Barát	Párkapcsolat
4.	Barát	Otthon	Munka
5.	Otthon	Párkapcsolat	Jövő biztonsága
6.	Jövő biztonsága	Jövő biztonsága	Testi-lelki egészség
7.	Testi-lelki egészség	Testi-lelki egészség	Otthon

A fiatalok 2012-es eredményein jól látszik, hogy mennyire bizonytalan az otthon-helyzetük, többségük még otthon él, és elképzelése sincs arról, hogy ez a helyzet hogyan fog megváltozni. Az előző generációhoz képest jelentősen rosszabb a munkában megélt biztonság is, sokan vannak köztük, akik még 22-23 évesen is bizonytalanok a jövőjüket illetően, vagy nincs szakmájuk, vagy van, de valamilyen tekintetben kényszerpályának élik meg (nem megfelelő tanulmányi eredményeik vagy szüleik választásának következménye). Felerősödött viszont a család, a barátok szerepe, a körükben megélt biztonságérzet erősebb.

Pályaválasztás a minta fiataljainál

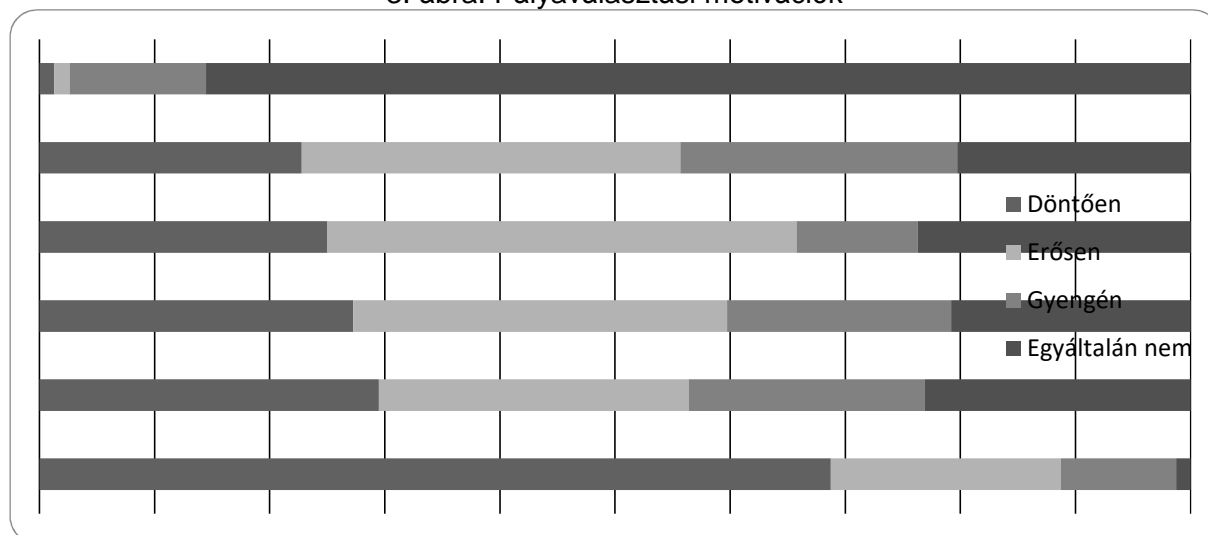
A vizsgálat idején a megkérdezett 22-23 éves fiatalok 42%-a még tanult (23%, azaz a tanulók több mint fele munka mellett) (3. ábra). 9% még otthon élt, munkanélküliként. Az ő válaszaikból az derült ki, hogy vagy nincs megfelelő végzettségük, vagy van, de nem szeretnék ezen a területen dolgozni, ennek ellenére nem tanulnak mást, vagy keresnek munkahelyet.

2. ábra. Tanulás és munka

Függetlenül attól, hogy hol tart a tanulásban, végzett már, vagy még képződik, megkérdeztük őket, hogy mi befolyásolta őket a pályaválasztásban. A 4. ábrán látható, hogy a legfontosabb motiváció az, hogy olyat szeretett volna tanulni, ami érdekli. A felvételi várható sikeressége (olyan tárgyból van, ami jól megy, vagy általános esélylatolgatás) összességében meglepő módon kevésbé fontos, ezeknél erősebb motiváció az, hogy végzés után a jövőben el lehessen vele helyezkedni, jó legyen a fizetés. Ez arra enged következtetni, hogy nagyobb a tudatosság a választásban. Ezt erősíti az eredmény is, hogy milyen elenyésző azoknak a száma, akik szülei hivatását követnék. A fiatalok döntő többségét ez egyáltalán nem befolyásolta.

3. ábra. Pályaválasztási motivációk

Fontos kérdésünk volt az is, hogy mennyire befolyásolták a szülők a gyerek pályaválasztását (5. ábra). Milyen módon vettek részt az életében, a döntésében, mennyire voltak elvárásaik, mennyire szabadságot hagytak a döntésben, és mennyire voltak támogatóak. Bár nagyjából hasonló arányban (11, illetve 12%) szeretnék volna más irányba terelni a gyerekeiket az anyák és az apák, az anyákra inkább jellemző a támogató attitűd, az apák közül többen húzódnak háttérbe, és hagyják teljesen a gyerekekre a választást.

2. táblázat. Támogatták-e szülei a pályaválasztásban?

	anya	apa
Támogatta	69%	56%
Nem szólt bele	14%	23%
Ellenezte	12%	11%

A biztonságérzet és a pályaválasztás összefüggései

Magasabb általános biztonságérzettel jár együtt az, ha a fiatal még részt vesz valamilyen oktatásban. Átlagosan két tizeddel magasabb az általános biztonságérzetük, amelyet ebben az esetben leginkább a családban, a baráti kapcsolatokban és az egészségi állapotban megélt biztonság határoz meg.

3. táblázat. Részt vesz valamilyen tanulmányi képzésben?

	<i>Munka</i>	<i>Otthon</i>	<i>Párkapcsolat</i>	<i>Család</i>	<i>Barátok</i>	<i>Egészség</i>	<i>Jövő</i>	<i>Általános biztonságérzet</i>
Igen	3,49*	2,31	3,34	3,65*	3,64*	3,18*	2,95	3,24*
Nem	2,83*	2,2	3,41	3,33*	3,3*	2,61*	2,76	2,95*

* $p < 0,05$

Nagyon elgondolkodtató kapcsolat figyelhető meg a szülők pályaválasztásban játszott szerepe és a biztonságérzet között (7. ábra). Mindkettő esetében akkor csökken jelentősen a biztonságérzet, ha a szülőnek nincs határozott elképzelése a gyermeke jövőjét illetően, vagy ha van is, nem szól bele a döntésbe. A nagyobb kontroll, odafigyelés (akkor is, ha ez ellenkező szándékkal társul), nagyobb biztonságérzetet jelent. Az anya esetében nagyobb biztonságérzetet jelent családon belül a megélt odafigyelés, az apa esetében kisebb mértékben jelentkezik, viszont messzebbre terjed. Ez ugyanis már nemcsak a családon belüli biztonságérzettel van kapcsolatban, hanem hat a munkában/tanulásban megélt biztonságra, és összességében az általános biztonságérzetre is.

4. táblázat. Szülők szerepe a pályaválasztásban és biztonságérzet

		<i>Munka</i>	<i>Család</i>	<i>Általános biztonságérzet</i>
<i>anya</i>	<i>Egyetértett</i>	3,19	3,57*	3,11
	<i>Nem szólt bele</i>	2,92	2,91*	2,91
	<i>Mást akart volna</i>	3,3	3,46*	3,14
<i>apa</i>	<i>Egyetértett</i>	3,19*	3,57*	3,11*
	<i>Nem szólt bele</i>	2,74*	3,17*	2,93*
	<i>Mást akart volna</i>	3,33*	3,67*	3,22*

* $p < 0,05$

Összefoglalás

A több évtizedig tartó longitudinális kutatások nagyon pontosan tudják megragadni a generációk között lejárló változásokat, attitűdbeli eltolódásokat. Az általános biztonságérzet modelljén figyelhető meg, hogy míg bizonyos elemek állandóak maradnak, mint a nagyfokú biztonságérzet jellemezte területek száma, mások nagy változásokon mennek át. Más már huszonéves kor elején a fiatalok családi helyzete,

de mások a lehetőségeik is. A pályaválasztásban kevésbé köti őket a tradíció, a szülői minták követése, ez azonban nehézséget is jelent: ha nem segít a választásban az elvárás vagy a megszokás, akkor nehezebb és hosszadalmasabb lehet a döntés meghozatala. Más szempontból viszont a fiatalok – annak ellenére, hogy maguk szeretnék végig gondolni, hogy merre menjenek tovább – nagyon igénylik a szülői figyelmet. Bármit is gondoljunk róluk, bármit is mutatnak magukból, fontos, hogy döntéseikben a szülők aktív résztvevőként legyenek jelen.

Irodalomjegyzék

- Albert Fruzsina, & Dávid Beáta (1998). A barátokról. In Kolosi et al. (szerk.), *Társadalmi R riport* (pp. 257-278). Budapest: TARKI.
- Albert Fruzsina, & Dávid Beáta (2007). *Embert barátjáról. A barátság szociológiája*. Budapest: Századvég.
- Dávid Beáta, Barna Ildikó, Bóné Veronika, Izsák Éva, & Hegedüs Réka (2016). *A rendszerváltás családtörténetei*. Budapest: L'Harmattan.
- Dupcsik Csaba, & Tóth Olga (2008). Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, 51 (4), 307-328.
- F. Lassú Zsuzsa (2004). *Barátok és barátnők – együtt és egymás ellen*. Budapest: Akadémiai.
- Ferge Zsuzsa (1994). Szabadság és biztonság. *Esély*, (5), 3-24.
- Földházi Erzsébet (2008). Az első házasság felbomlása – eseménytörténeti elemzés. *Demográfia*, 51 (1), 79-111.
- Hanák Katalin (szerk.) (1988). *Társadalmi változások - Életfordulók. Terhesség - szülés – születés I*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Hanák Katalin (szerk.) (1991). *Társadalmi változások - Életfordulók. Terhesség - szülés – születés II*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Losonczi Ágnes (1989). *Ártó-védő társadalom. Ahogy a társadalom betegít és gyógyít*. Budapest: KJK.
- Losonczi Ágnes (1991). Az új élet kihordása: szülés, születés. In Hanák Katalin (szerk.), *Társadalmi változások - Életfordulók. Terhesség - szülés – születés II*. (pp. 5-39). Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Maslow, Abraham (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- Molnár Éva (2014). A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a debreceni egyetemisták körében. *Metszetek*, 3 (1), 359-372.
- Pikó Bettina (2002). *Egészségsszociológia*. Budapest: Új Mandátum.
- Sallay Viola (2014). *Környezeti-érzelmi önszabályozási folyamatok a családi otthon terében*. [Ph.D. disszertáció]. Budapest: ELTE PPK.
- Szalma Ivett (2011). *A munkaerő-piaci helyzet hatása az első tartós párkapcsolat kialakítására és a szülővé válásra Magyarországon*. [Ph.D. disszertáció]. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola.
- Valuch Tibor (2010). Az 1989-1990-es rendszerváltás társadalmi hatásai. In Gerhard Péter, Koltai Gábor, Rácz Attila, & V. László Zsófia (szerk.), *Rendszerváltás(ok) Magyarországon* (pp. 191-206). Budapest: Mundus Novus.